

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: МІЖНАРОДНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Гуцу С. Ф.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Національного аерокосмічного університету

імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

У статті викладені основні наукові погляди до визначення терміну «Інтернет». Розглянуто підходи до управління мережею, що склалися на міжнародному, регіональному і національному рівнях. Аналізується законодавче регулювання Інтернету як особливого інформаційного простору та як технологічної мережі. Визначено останні новели національного законодавства в сфері регулювання Інтернет.

В статье изложены основные научные взгляды на определение понятия «Интернет». Рассмотрены подходы управления сетью, сложившиеся на международном, региональном и национальном уровнях. Проанализировано законодательное регулирование Интернета как особого информационного пространства и технической сети. Определены последние новеллы национального законодательства в сфере регулирования Интернет.

The article outlines the main scientific views on the definition of the Internet. The approaches of network management that have developed at the international, regional and national levels are considered. The legislative regulation of the Internet as a special information space and technical network is analyzed. The last novelties of the national legislation in the sphere of Internet regulation are determined.

Ключові слова: мережа Інтернет, правове регулювання, управління інтернет, суспільні відносини.

Постановка проблеми та її актуальність. Питання необхідності й доцільності регулювання мережі Інтернет і відносин, що виникають з її допомогою неможливе без усвідомлення їх специфіки і неоднорідності. Інтернет це досить особливе середовище, що є віддзеркаленням сучасного розвитку суспільства, економіки, техніки. Це поєднання комунікативних відносин між офіційними установами і тими, що не визнають державних кордонів і юрисдикції; окремими особами і суспільними групами; підприємцями і споживачами. На сьогодні мережа Інтернет являє собою простір, в якому відбувається постійне зміння якості, кількості, об'єму інформації і одночасно в цьому «віртуальному просторі» складається особлива система соціальної комунікації, що замінює класичні форми здійснення операцій з інформацією на електронні, які визначаються безпрецедентною швидкістю та простотою [1, с. 6]. Намагання врегулювати інтернет-відносини, на наш погляд, ідентичні зі спробами врегулювати сімейні чи особисті стосунки між людьми. Тобто є та частина відносин, що підлягає правовому регулюванню, яку можливо контролювати і відстежувати, але разом з тим завжди є частина, що знаходиться поза межами правового поля. Як, зазначає К.В. Єфремова: «Інтернет-відносини – це новий тип суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у кіберпросторі. Це не правові і не фактичні відносини в чистому вигляді. Це соціальні зв'язки особливої правової, інформаційної та технічної природи» [2, с. 8]. Проблема регулювання мережі Інтернет обумовлена й тим, що вона є транскордонним віртуальним простором, де державні кордони найчастіше не мають значення для тих відносин що виникають і розвиваються в ньому. Відносини, що виникають у мережі Інтернет потребують особливої уваги і вироблення нових підходів до їх регулювання. На сьогодні, незважаючи на значні наробки і позитивний досвід, міжнародна спільнота ще знаходиться в процесі вироблення єдиних правил і концепцій регулювання Інтернет. А з огляду на прагнення України інтегруватися в єдиний глобальний інформаційний простір, питання регулювання Інтернету не втрачає своєї актуальності для вітчизняної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз змісту численних наукових публікацій свідчить про те, що загальної правової позиції відносно підходів до регулювання інтернету на сьогодні не сформовано ані в національному, ані в міжнародному праві. Ба більше, досі дискусійним

залишається саме питання про доцільність і межі правового регулювання інтернет-відносин. Серед зарубіжних авторів проблему правового регулювання мережі Інтернет досліджували Д. Бойд, Л. Лесіг, Дж. Зіттрейн, М. Растед, Б. Розенблатт, Н. Фіннеманн, Н. Еллісон, З. Ефроні, росіяни В.Б. Наумов, С.В. Петровський, М.В. Якушев та ін. У вітчизняній науці варто відзначити праці К.С. Шахбазянової, Є.П. Литвинова, О.А. Баранова, А.М. Новицького, О.А. Присяжнюка, спільне дослідження: Д.І. Адамюк, Ю.Є. Атаманова, О.В. Бринцева, А.П. Гетьман, С.В. Глібоко, О.А. Гончаренко, О.М. Давидюк, К. В. Єфремова, Ю.М. Жорнокуй («Правове регулювання відносин у мережі Інтернет: монографія»). та інші. Зазначені автори внесли вагомий вклад у розуміння природи, визначення предмета, об'єкта і суб'єктів інтернет-відносин. Проте стрімкий розвиток ІКТ, виникнення альтернативних електронних платіжних форм, постійне оновлення і змінення контенту породжують нові явища, які потребують детального розгляду та регулювання. Зростання суспільно-економічного значення використання мережі Інтернет загострює проблему відсутності єдиної позиції щодо меж і підходів її регулювання. З юридичної точки зору, в працях зазначених науковців підходи до регулювання Інтернету поділяються на дві групи: 1) технічне регулювання, що пов'язане з визначенням принципів і параметрів роботи мережі, і 2) регулювання інтернет-відносин між юридичними і фізичними особами. Можна погодитись з О. А. Барановим, який зазначив, що «деякі автори, досліджуючи проблеми правового регулювання суспільних відносин, розглядають останні як такі, що реалізуються «в інтернеті (Інтернеті)», а інші - як такі, що реалізуються за допомогою інтернету (Інтернету). Зазначена розбіжність не може бути віднесена суто до стилістичної. Насправді вона є значеннєвою, що має глибоке світоглядне й методологічне значення для формування правої позиції відносно підходів до регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням інтернет-технологій. Саме ця розбіжність, що, можливо, не завжди усвідомлюється дослідниками правових проблем, пов'язаних з інтернетом, є однією з основних причин появи різних правових концепцій» [3, с. 155].

Мета і завдання статті: визначити основні проблеми правового регулювання Інтернет, проаналізувати міжнародний досвід управління мережею і ступень його впровадження в національне законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Джерелом проблеми врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням інтернет-технологій, очевидно є різне розуміння авторами предмета і об'єкта правового регулювання. Так, М. В. Якушев, аналізуючи проблеми управління Інтернет відзначав: «виникає питання: що саме потрібно регулювати? Загальні підходи до розвитку Мережі, її інфраструктури та її забезпеченості? Чи йде мова про необхідність регулювати технічні аспекти – адресацію, параметри, протоколи мережі? Чи необхідно регулювати правовий статус тих, хто є суб'єктами роботи у мережі Інтернет, тобто операторів послуг та користувачів? Чи необхідно регулювати свободу інформації, регулювати законно встановлені обмеження на цю свободу, з якими всі погоджуються, виходячи із загальнолюдських цінностей та необхідностей? Це питання ще не отримало свого вирішення і є предметом жвавих дискусій» [4, с. 6].

Проблема врегулювання інтернет-відносин ще й втому, що досі в міжнародному праві і національному законодавстві не має єдиного розуміння і визначення ключового поняття – «Інтернет». В науковій літературі також існують різні підходи й позиції щодо розуміння його природи. Отже і предмет регулювання є досить розпливчастим і неоднорідним. Наприклад, в одних випадках Інтернет визначається як інформаційна, комп'ютерна або телекомунікаційна мережа, в інших-як інформаційний, віртуальний простір або середовище. Так, С. В. Петровський сформулював поняття інтернету як міжнародної мережі електрозв'язку загального користування, призначеної для обміну повідомленнями (даними), тобто відомостями про навколишній світ, його об'єкти, процеси і явища, що об'єктивувалися у формі, яка дозволяє провести їх безпосередню машинну обробку. Іншими словами, інтернет є міжнародною телекомунікаційною мережею загального користування [5].

А.А. Тедєєв вважає, що інтернет – це «електронна комунікаційна мережа, що зв'язує комп'ютери в усьому світі через телефонні лінії і кабелі з оптичних волокон» [6]. І.В. Невзоров визначив інтернет, як здійснюване з використанням електрозв'язку для передачі закодованої інформації з'єднання максимального (найбільшого) на конкретний момент часу числа електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) [7]. К.С. Шахбазян визначає поняття мережі Інтернет для міжнародного права, як міжнародну телекомунікаційну мережу загального користування, призначену для обміну повідомленнями (даними), яка є комплексним предметом правового регулювання різноманітних суспільних відносин в єдиній системі, що існує завдяки глобальній комп'ютерній мережі і призначена для обміну даними, які зчитуються машиною та представлені у вигляді, зрозумілому для людини [8, с. 17].

В свою чергу К.В. Єфремова визначає Інтернет, як глобальний інформаційний простір, який не визнає державних кордонів, що робить цю систему якісно новим явищем у світовому співтоваристві, він є унікальним за своїми можливостями засобом доступу до інформації стосовно будь-яких видів діяльності чи інтересів людини, а також виступає об'єктом розробки й застосування новітніх програмних та інструментальних технологій, що робить його сферою бурхливого розвитку в майбутньому [2, с. 7].

Одне із законодавчих визначень поняття «інтернет» сформульовано в Законі США 1998 р. про інтерактивну безпеку дітей (Children's Online Privacy Protection Act). Відповідно до норм цього закону інтернет є об'єднанням безлічі комп'ютерів і телекомунікаційних засобів, включаючи устаткування і програмне забезпечення, що утворюють пов'язану міжнародну мережу мереж, яка ґрунтується на протоколі міжмережевої взаємодії. У Законі України «Про телекомунікації» надано таке визначення Інтернету: це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором і базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами.

Отже бачимо, що в основу визначення терміну «Інтернет» покладено технічний і соціальний критерії. Майже так само в літературі і законодавстві розділяють і об'єкти правового регулювання мережі інтернет: 1) технічне регулювання, пов'язане з визначенням основних принципів та параметрів роботи мережі; 2) регулювання відносин, що виникають при використанні Інтернет в діяльності фізичних та юридичних осіб.

До сьогодні сформувалося кілька рівнів правового регулювання відносин, що складаються в мережі інтернет: міжнародний; регіональний (ми розглянемо його у рамках Європейського союзу); національний.

Незважаючи на очевидність того, що мережа вже давно втратила можливість самостійно повністю забезпечувати безпеку її учасників, спори з приводу необхідності державного втручання в її роботу не вщухають. Міжнародна спільнота має позитивний досвід правового регулювання «технічного» боку функціонування Інтернет-мережі. Так, вперше на міжнародному рівні питання управління інтернетом були обговорені тимчасовим органом – «Робочою групою з управління інтернетом», що діяла 2004-2005 роки при Генеральному секретарі ООН. На підставі аналітичних матеріалів, підготовлених Робочою групою, були розроблені вихідні документи WSIS, що визначили подальші напрямки вдосконалення і покращення роботи мережі. Управління мережею Інтернет на сьогодні відбувається в рамках діяльності кількох провідних міжнародних організацій, до яких відносяться ICANN, IANA, ISOC, IETF, IGF та інші. Дані організації використовують підхід багатоаспектного формування системи управління мережею Інтернет. Так, наприклад IGF є міжнародною організацією, створеною як базис для проведення політичних діалогів стосовно методів і напрямів розвитку мережі Інтернет та можливості управління даним процесом. Корпорація ICANN, яка є неприбутковою публічною корпорацією відповідає за управління інтернет-протоколами адресного простору (IPv4 та IPv6), надання адресних блоків регіональним реєстраторам та управління адресним простором доменів вищого рівня (включаючи контроль за кореневими серверами). Загалом, більша частина роботи зосереджена на розробці та запровадженні нових користувацьких доменів вищого рівня, тоді як усі технічні аспекти роботи перекладаються на організацію IANA [9, с. 54]. ICANN управляє системою нумерації і адресації, визначає протоколи і правила роботи мережі в цілому. Розподіл IP-адресів здійснюється міжнародними організаціями, що діють на принципах самоуправління: RIN, ARIN, APNIC, AfriNIC, LACNIC і RIPE NCC. Управління національними доменами делеговано корпорацією ICANN відповідним країнам. В більшості випадків— це організації самоуправління, що діють у відповідності з національним законодавством.

В межах Європейського Союзу не має єдиного спеціального органу з регулювання Інтернет. Але у 2004 році було створено європейське агентство по мережеві і інформаційній безпеці (ENISA), що виступає в ролі консультанта і центру передових технологій у сфері мережевої і інформаційної безпеки для країн-членів і інститутів Євросоюзу. У січні 2013 року сформовано Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю, завданням якої є припинення діяльності організованих злочинних мереж. На території ЄС діє Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» 2001 р., Директива «Про приватність і телекомунікації» (2002р.), Директива щодо мережевої та інформаційної безпеки (2016), метою якої є встановлення загальних стандартів кібербезпеки та покращення співпраці між країнами ЄС [10].

Що стосується правовідносин, які складаються між приватними особами в мережі, вважаємо слушною позицію А.М. Новицького про те, що необхідно говорити не про державне регулювання тих чи інших суспільних відносин в Інтернет, а саме про межі втручання та глибину моніторингу особистого контенту інформації державними органами [9]. Необхідність балансу між додержанням конституційних прав і свобод, з одного боку, і забезпеченням державної політики у сфері національної безпеки – з іншого, має стати пріоритетною метою у такій діяльності. У цьому контексті доречно звернути увагу на тенденцію до посилення охорони даних про особу в країнах ЄС. У травні 2018 року в ЄС на повну силу запрацював новий Регламент про захист персональних даних (GDPR), який висуває жорсткіші вимоги до обробників і контролерів персональних даних і встановлює значні штрафи за допущені порушення. Приміром, із ЄС персональні дані у третій країні можуть передаватися лише за наявності позитивного висновку Єврокомісії щодо відповідності країни високим стандартам захисту персональних даних. Компанії в Європі не мають права передавати дані безпосередньо органам влади в США чи будь-яким іншим структурам. Для цього в

кожному конкретному випадку необхідна угода про правову допомогу між ЄС та третіми країнами. Регламентом передбачено ряд організаційних змін у забезпеченні захисту персональних даних. Зокрема, ним пропонується створити посади службовців з захисту персональних даних («контролер» і «процесор»), які обов'язково мають бути у компаніях, де кількість персоналу перевищує 250 осіб, а також у державних установах. В регламенті вперше нормативно було закріплено право особи на забуття. З травня 2018 року усі користувачі можуть звернутися до інтернет-компаній і попросити їх видалити інформацію, що є неточною, застарілою чи ще якоюсь. Таким чином, передбачається що Google, Facebook, Twitter та інші сервіси, що збирають дані, будуть зобов'язані за вимогою власника видалити аккаунти та особисті дані й більше не мають права передавати їх третім особам [11; 12].

Для України проблема правового регулювання Інтернет-відносин є надзвичайно актуальною. В країні продовжується процес становлення національного інформаційного суспільства, інтеграції до світового інформаційного суспільства. Стабільно позитивною в Україні є динаміка розповсюдження Інтернету і формування онлайн-аудиторії. Згідно з дослідженням Factum Group Ukraine, за підсумками 2016 року частка регулярних користувачів Інтернету склала в 2016 р. 63,1% населення держави (21 млн осіб). При цьому 61,3% населення (20,4 млн осіб) має можливість доступу до Інтернету вдома. У цілому зберігається основний тренд останніх років, а саме – українська онлайн-аудиторія за своїми якісними характеристиками стає щодалі ближчою до аудиторій найрозвиненіших країн світу. Так, серед українських користувачів остаточно подолано гендерний розрив (49% чоловіків, 51% жінок), впевнено долається віковий розрив, а також розрив між містом та селом – у середньому 72% населення міст 100000+; 63% населення міст 100000-; і 54% мешканців сел є регулярними користувачами, причому попередні аналогічні дослідження компанії показують, що саме в сільській місцевості рівень проникнення Мережі зростає найшвидше [13]. Протягом 2016–2017 років в Україні тривала активна робота з розвитку профільної нормативно-правової бази та вдосконалення державного регулювання ІТ-сфери. Було прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 р., спрямований на визначення правових та організаційних основ забезпечення захисту інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основних цілей, напрямів та принципів державної політики у сфері кібербезпеки України, повноважень і обов'язків державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їх діяльності із забезпечення кібербезпеки України, а також дефініції базових термінів у сфері кібербезпеки. Прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.17 р., метою якого є реформування законодавства у сфері електронного цифрового підпису з урахуванням досвіду Європейського Союзу, розбудови єдиного простору довіри на основі системи електронних довірчих послуг, визнання в Україні електронних довірчих послуг, які надаються іноземними поставальниками електронних довірчих послуг, що забезпечать активний розвиток транскордонного співробітництва та інтеграцію України у світовий електронний інформаційний простір. Прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обробки інформації в системах хмарних обчислень» (реєстр. № 4302 від 24.03.2016), спрямований на створення умов для більш ефективного використання державних ресурсів шляхом впровадження новітніх технологій. Законопроект також покликаний сприяти ефективнішій взаємодії держави та суспільства та створить додаткові передумови для подальшого розвитку платформ інформаційно-комунікаційних технологій у різних сферах суспільного життя, насамперед у сферах державного управління, освіти та науки [14]. Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС [15], Україна поступово наближує національне законодавство до європейських стандартів. Так, в березні 2017 року було внесено зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права», що стало спробою спростити процедуру визначення особи порушника, а разом і зробити ефективнішим захист порушених прав. Закон зобов'язав власників веб-сайтів і хостинг-провайдерів оприлюднювати інформацію про назву, адресу, електронну пошту і контактний номер телефону для зв'язку. Сама ж процедура захисту прав передбачає звернення до власника веб-сайту, на якому здійснюється порушення, або до хостинг-провайдера. Право на звернення кореспондує обов'язок власника або провайдера відреагувати на протиправний контент у визначений строк.

Висновки. Отже, можна зробити висновок про те, що Інтернет варто розглядати одночасно як технічну і соціальну систему. Відповідно до цього, державне регулювання мережі має здійснюватися з урахуванням інтересів усіх зацікавлених учасників правових відносин. Управління мережею інтернет повинне відбуватися за принципом розподілу відповідних повноважень між державними органами і громадськими організаціями. Це дозволить уникнути монополізації технічних ресурсів мережі, зайвої цензури контенту, доступу до баз даних. Метою правового регулювання роботи мережі Інтернет має стати досягнення розумного балансу між свободою і безпекою всіх її учасників.

Література:

1. Азизов Р.Ф. Правовое регулирование в сети Интернет: сравнительно- и историко-правовое исследование: дисс. ... доктора юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 2017. 331 с.
2. Єфремова К.В. До перспектив правового регулювання інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект. Право та інноваційне суспільство. 2014. № 1. С. 5–11.
3. Баранов О.А. Интернет і право: об'єкт і предмет регулювання. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2011. № 4 (12). С.155–162.
4. Якушев, М.В. Управление интернетом на международном уровне: актуальные вопросы для Российской Федерации. Информационное общество. 2008. № 3–4. С. 6–8.
5. Петровский С.В. Правовое регулирование оказания Интернет-услуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2002. 189 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/100565.html> (дата звернення: 01.05.2018).
6. Тедеев А.А. Теоретические основы правового регулирования информационных отношений, формирующихся в процессе использования глобальных компьютерных сетей: автореф. дис ... доктора юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2007. 58 с. URL:<http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1311722> (дата звернення: 03.05.2018).
7. Невзоров И.В. Проблемы регулирования предпринимательской деятельности, осуществляемой с использованием сети Интернет: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.0014. Санкт-Петербург, 2010. 26 с.
8. Шахбазян К.С. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2009. 19 с.
9. Новицький А.М. Міжнародний досвід правового регулювання Інтернет. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2014. № 2. С. 52–58.
10. The Directive on security of network and information systems (NIS Directive). URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/network-and-information-security-nisdirective> (Last accessed: 08.05.2018).
11. On the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and the free movement of such data and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA: Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/en/TXT/%3Furi%3DCELEX%253A32016L0680&p rev=search>.
12. On the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime : Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016. URL: <https://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/04/21-council-adopts-eupnr-directive/&prev=search>.
13. Проникновение интернета в Украине. IV квартал 2016 года. Factum Group Ukraine. URL: http://inau.ua/sites/default/files/file/1701/iv_kvartal_2016.pptx.
14. Комітет Верховної Ради України з питань інформатизації зв'язку. URL: <http://komit.rada.gov.ua/print/72982.html>.
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 03.05.2018).